

## مدیریت مجلات الکترونیکی: برخی مسائل و راه حل ها\*\*

نوشته: تونی کید

ترجمه: جواد بشیری

کارشناس کتابداری و اطلاع رسانی

مرکز اطلاع رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی

چکیده: کتابخانه دانشگاه گلاسگو هر سال با حدود ۶۰۰۰ شماره مجله سرو کار دارد؛ تعدادی که مخصوص کتابخانه های دانشگاهی متوسط به بالا در انگلستان به شمار می رود. از این تعداد ۴۵۰۰ تا ۵۰۰۰ عنوان به صورت اشتراکی و ۱۵۰۰ عنوان دیگر به صورت اهداف و مبادله دریافت می شود. در حال حاضر در حدود ۶۰۰ عنوان مجله الکترونیکی از طریق صفحات و به کتابخانه و فهرست پسوسته قابل دسترسی است. این تعداد همواره در حال افزایش است اما همانطور که ملاحظه می کنید مجلات الکترونیکی هنوز هم خیلی د ر اقلیت اند. با این حال زمان نسبتاً زیادی از وقت سازمانی دانشگاه لاسکو و همچنین کتابخانه های آموزش عالی، دولتی، پزشکی و شرکتهای دیگر را طی چند سال گذشته به خود اختصاص داده اند و این مقاله درباره برخی از نقاط ضعف و قوت این شیوه جدید مدیریت محلات بحث می کند.

مسائل مدیریت مجلات الکترونیکی به چند دسته جداگانه تقسیم می شوند. نخستین و بارزترین مسئله در این زمینه در حوزه ای که روز به روز در حال تغییر است، کشف مجلات قابل دسترسی است. هم اکنون تعداد زیادی مجله الکترونیکی به طور رایگان عرضه می شوند و یک روش مناسب برای کشف این مجلات، پیوستن به فهرست آمریکایی Newjour از طریق سایت و به آنها به نشانی:

<http://gort.ucsd.edu/newjour>

است. این فهرست هر روز چندین مجله جدید یا جدیداً شناخته شده را معرفی می کند و بیش تر شامل عناوینی است که به نظر می رسد با محدودیت شدید بازار روبرو هستند، مانند: Bio-Heat Center Quarterly Bulletin یا Frozen Food Age. گرچه حذف بعضی از عناوین ضروری به نظر می رسد، اما قطعاً با عناوین مرتبط و مفید، شامل اعلان های مربوط به تحولات جامعه علمی و ناشران تجاری نیز برخورد خواهید کرد که اکثر آنها یا به طور کامل یا حداقل در مرحله آزمایشی از خدمات یک مجله الکترونیکی استفاده می کنند. در حال حاضر تقریباً تمام ناشران از سایت خوب یا نسبتاً خوبی در "وب" برخوردارند که در باره وضعیت دسترسی مجلات الکترونیکی جاری و آینده توضیحات کامل، و شاید هم ناقص به شما می دهد. فهرست هایی از این وب سایت ها را می توان در مثلاً

<http://www.bic.org.uk/bic/publish.html>

× × - Kidd, Tony (1997), "Electronic journal Management: Some problems and solutions", in Managing Information Vol4, No. 10 pp. 25-26, 31.

یا

<http://www.lights.com/publisher>

در مراکز اطلاع رسانی عمومی BUBL به نشانی:

<http://link.bubi.ac.uk.80/publishing>

یافت. علاوه بر این بیش تر دفاتر بزرگ اشتراک / ان اکنون فهریت رسانه های الکترونیکی ارائه می دهند. فهرستی که به طور فزاینده ای مجلات الکترونیکی، و همچنین دیسک های فشرده قدیمی را پوشش می دهند.

### دستیابی

بدر نظر گرفتن امکانات موجود، مسئله بعدی تأمین ابزار دستیابی به مجلات الکترونیکی است. سوای مسئله هزینه اشتراک در حال حاضر، تقریباً بدون اغراق می توان گفت که هر ناشری از نظام کنترل دستیابی متفاوتی استفاده می کند، اما به نظر می رسد که این وضعیت در حال تغییر است. در ابتدا دستیابی به اطلاعات معمولاً از طریق تعیین "نام کاربر" و گذارواژه (۱) امکانپذیر بود که این امر برای مراکز اطلاع رسانی و کتابخانه های پر مراجعه مشکل ساز است. و برای کاربرانکه غیر از آن هم در پرداختن به یک منبع اطلاعاتی جدید مشکلات بسیار دارند اسباب دلسردی جدی است. جامع اطلاع رسانی. کتابداری به طور کلی (که مطمئناً در مورد آموزش عالی صدق می کند) با موفقیتی چشمگیر - اما نه در سطح جهانی - در حال توافق برای گذار از نظام کنترل گذارواژه ای به سوی نظام کنترل پروتکل اینترنتی (۲) هستند. این نظام کنترلی به استفاده کنندگان اجازه می دهد که به خوبی از یک سایت استفاده کنند و اغلب این استفاده کنندگان می توانند با استفاده از روش شماره گیری به سایت وصل شوند و حتی در مواقعی که از پردیس دانشگاه یا دفتر اصلی دور هستند نیز می توانند به آسانی به سایت دسترسی داشته باشند. این بدان معناست که کاربران باید با استفاده از نظام پروتکل اینترنت در شبکه های داخلی خود آشنا شوند و برای استدلال بر سر رسیدن به خط مشی های مبتنی بر آزادی بشر آماده شوند. اغلب ناشران به همکاری راضی هستند اما چند تن از آنان، مثل science (که اشتراک های سازمانی را به آدرس های پروتکل اینترنتی منفرد در داخل کتابخانه محدود می کنند و بدین ترتیب می کوشند اشتراک گسترده شخصی این مجله را تضمین کنند - به نشانی:

<http://www.sciencemag.org>

یا یک ناشر سخاوتمند تر، یعنی انجمن شیمی آمریکا (ACS) - که دارای اشتراک سازمانی محدود به پروتکل اینترنت در شبکه های داخلی است - به نشانی:

<http://pubs.acs.org/about.htm>

محدودیت های دلسردکننده ای از لحاظ اجرایی اعمال می کنند. بسیاری از مشکلات مدیریت دستیابی را می توان با امضای قراردادی با یکی از کارگزارانی که به تازگی در حال گسترش خدمات "کاوش چکیده مقالات و تحویل متن کامل در یک زمان" (۳) برای مجلات الکترونیکی هستند حل کرد. این خدمات توسط دفاتر بزرگ اشتراک (مثل "راهنمای مجلات الکترونیکی" (۴) شرکا "بلک ول" (۵) به نشانی:

نشانی <http://navigator.Blackwell.co.uk> یا شبکه انتشارات "سوئتز" (۶) به نشانی <http://www.swetsnet.nl> یا توسط مجموعه های الکترونیکی پیوسته (۷) OCLC-به نشانی <http://www.oclc.org/oclc/menu/eco.htm> یا حتی مجلات پیوسته "بیدز" (۸) به نشانی <http://www.journalsonline.bida.ac.uk> که در آموزش عالی انگلستان خدمات خود را ارائه می دهند عرضه می شوند. این خدمات متفاوت اند، اما یکی از عمده ترین امتیازهای فروش آن ها این است که با اغلب مشکلات صدور مجوز و دسترسی [مشتریان] کنار می آید و - در صورتی که حق اشتراک پرداخت شده باشد - بدون نیاز به گذرواژه، دسترسی دائمی به متن کامل تمام مجلات الکترونیکی، یا حداقل تمام مجلات الکترونیکی که به وسیله ناشران طرف توافق منتشر می شود را فراهم می کنند. ناشران همچنین باید اطلاعات مدیریتی مفیدی درباره کاربرد مجلات الکترونیکی، در اختیار استفاده کنندگان قرار دهند؛ اندازه گیری این امر هم در یک محیط الکترونیکی ظاهراً آسان تر از محیط چاپی است - گرچه در عمل چندان آسان نیست - و وقتی قرار بر لغو اشتراک های قبلی و اشتراک عناوین جدید مجلات باشد اطلاعات - بالقوه - ارزشمند را اختیار قرار می گیرد.

### قیمتگذاری

قیمتگذاری اشتراک مجلات الکترونیکی یک موضوع نگران کننده دیگر است. در اینجا هم هر ناشر خط مشی خاص خویش را دارد. بشمار متداول است که ناشری چند ماه یا حتی یا یک سال، تمام مجلات الکترونیکی موجود خود، یا مجلاتی را که کتابخانه نسخه چاپی اش را مشترک بوده به رایگان در اختیار مشتری قرار می دهد و پس از این تبلیغ اولیه، معمولاً محاسبه هزینه ها شروع می شود. بیش تر ناشران هنوز هم با احتیاط دست به عرضه اشتراک برای نگارش صرفاً الکترونیکی نشریات می زنند و معمولاً "نگارش چاپی بعلاوه نسخه الکترونیکی" مجلات را با ۱۰ تا ۳۰ درصد قیمت اضافه بر قسمت نگارش چاپی در اختیار مشتریان قرار می دهند. برخی از ناشران، از جمله معدودی مجامع علمی آمریکا و انگلستان، انتشارات دانشگاه کمبریج و کارفکس، نگارش الکترونیکی را همراه با اشتراک چاپی مجلات ارائه می کنند. این کار در میان مدت، مخصوص برای سازگار شدن استفاده کنندگان با مجلات الکترونیکی بسیار مفید است؛ اما چیزی نمی گذرد که بسیاری از کتابخانه ها می خواهند فقط نگارش الکترونیکی را، با قیمت کم تری که باعث صرفه جویی در هزینه ها شود تهیه کنند. مشکلی که در این مورد برای کتابخانه های انگلستان موجود دارد این است که برای محصولات الکترونیکی مالیات ارزش افزوده باید پرداخت شود. این مالیات که شامل محصولات چاپی نمی شود، که ۱۷/۵ درصد به هزینه ها می افزاید - هر چند که اشخاص مختلف برای کاهش نرخ مالیات ارزش افزوده بر اطلاعات الکترونیکی تلاش می کنند. روش دیگر برای خرید مجلات الکترونیکی استفاده از "طرح مشارکت" (۹) می باشد. در ایالات متحده توافقات مختلفی با برخی از ناشران بزرگ دانشگاهی به عمل آمده که در مقابل پرداخت هزینه، دسترسی به تعداد زیادی مجله حاصل گردد (به عنوان مثال، مادامی که حداقل

یکی از اعضای کنسرسیوم، مشترک نسخه چاپی مجله ای باشد، همه اعضای "طرح مشارکت دسترسی خواهند داشت".

### بازبینی و چاپ

جنبه های فنی استفاده از مجلات الکترونیکی کم اهمیت نیست. فرض کنیم که تمام مشتریان با استفاده از Netscape یا Internet Explorer دسترسی خیلی سریع به مجلات داشته باشند؛ در آن صورت مسئله نرم افزار پیش می آید. بسیاری از مقالات با استفاده از HTML نوشته می شوند - و این کار، مزایایی دارد - که امکان ارتباط آسان در داخل مقاله (مثل: ارجاعات "به" و "از" و ...) بیرون از مقاله، و افزودن نمودار، جدول، عکس و سایر تصاویر از جمله بریده های صوتی و تصویری مناسب را به آسانی فراهم می سازد. با این همه اغلب ناشران تجاری، و بسیاری از مجلات الکترونیکی رایگان به حای HTML - یا علاوه بر آن - از فرمت "آدوب آکروبات پی دی اف" (۱۰) استفاده میکنند. هر چند "پی دی اف" برای خواندن از روی صفحه نمایشگر چندان مناسب نیست، اما نشان داده که مقالات آن پس از چاپ کاملاً شبیه به فرم چاپی مجلات و دارای کیفیت بالا است (و این برای کسانی که ممکن است در اهمیت مجلات الکترونیکی تردید داشته باشند همه است). نرم افزار آکروبات به رایگان قابل دسترسی است، اما این امر می تواند برای کسانی که دانش رایانه ای کامل ندارند یک مانع به حساب آید، و اگر بتوانید کارکنان مسئول را به نصب آن روی شبکه تشویق کنید، بسیار مفید خواهد بود. وجود چاپگر لیزری با کیفیت بالا نیز دارای اهمیت است، زیرا چاپ اسناد آکروبات با چاپگر های قدیمی وقت بیش تری خواهد گرفت و تعداد کسانی هم که ترجیح می دهند تمام مقاله را بر روی صفحه نمایشگر بخوانند تاروی کاغذ بسیار کم است. آکروبات تنها نرم افزار بازبینی مورد استفاده نیست. برای مثال نرم افزار Real page (از Catchword) را چند ناشر انگلیسی، از قبیل "جامعه سلطنتی شیمی" (۱۱) و "کارفکس" (۱۲) و "تایلور و فرانسیس" (۱۳) به خدمت گرفته اند؛ این نرم افزار نیز باید روی رایانه های شخصی باشد تا کارکنان بتوانند مقالات این ناشران را بخوانند.

### آگاهی رسانی

حال که توانسته ایم بر تمامی موانع غلبه کنیم، کار بعدی آگاه سازی همگانی از وجود مجلات الکترونیکی است. این کار را می توان در سطوح مختلف انجام داد. با فهرست خود شروع کنید. با وجود برخی تردیدها، در این که آیا باید چیزی را که در حال حاضر به صورت فیزیکی در کتابخانه وجود ندارد، در فهرست آورد یا نه فکر می کنم که هدف از فهرست، این است که استفاده کنندگان را از منابع قابل دسترس و مرتبط با آن ها، آگاه سازد و قطعاً باید شامل مجلات الکترونیکی اشتراکی، و بسته به مورد همراه با مجلات الکترونیکی موجود در منابع معمول، همچون OCLC در فهرست می آید و اگر فهرست وب در اختیار دارید، استفاده از "نگ ۸۵۶ مارک" (۱۴) امکان دسترسی مستقیم از فهرست به مجلات الکترونیکی را فراهم می کند. یک روش جایگزین یا مکمل برای فراهم آوری اطلاعات مربوط به مجلات الکترونیکی

موجود ، دادن جزییات مجلات به طور مستقیم - از طریق بخش مجلات الکترونیکی ، ترجیحا" با فهرست کردن هر مجله به جای ایجاد ارتباط با ناشران - روی سایت کتابخانه است . تعداد از استفاده کنندگان می دانند یا اهمیت می دهند که چه ناشری ، چه مجله ای را منتشر می کند . علاوه بر این ، برقراری ارتباط با برخی از خدمات گسترده "کشف منابع" (۱۵) که بوسیله بخش آموزش عالی انگلستان حمایت می شود ، شامل ( BUBL ) <http://www.bubl.ac.uk/> تمامی زمینه های موضوعی را پوشش می دهد ، و خدمات "برنامه کتابخانه های الکترونیکی " (eLib) (۱۶) مثل EEVL (مهندسی) <http://www.eevl.ac.uk/> ، OMNI (پزشکی) <http://www.omni.ac.uk/> و SOSIG (علوم اجتماعی) <http://www.soig.ac.uk/> را تأمین می کند . این خدمات علاوه بر مجلات الکترونیکی ، دسترسی سازمان یافته به بسیاری از منابع الکترونیکی [دیگر] را نیز فراهم می سازند .

### نتیجه گیری

نهایتاً و مهم تر از همه این که مجلات الکترونیکی نیز مانند همه خدمات اطلاع رسانی جدید دیگر ، نیاز به ارویج دارند . مستند سازی ، آموزش ، مقالات تبلیغی ، جلسات نمایشی ، گروه مجلات الکترونیکی ، و . . . همگی به منظور تشویق به استفاده و اشاعه اطلاعات ضروری هستند و می توانند تفاوتی اساسی در سطح استقبال عمومی به وجود آورند . مجلات الکترونیکی برای همه فوق العاده سودمندند و معتقدم که برای تسریع در انتخاب فراگیر این دسته از مجلات ، پرداختن به مشکلات و نابسامانی های توصیف شده در این مقاله (از ذکر چالش های جذاب و گیرای آن که بگذریم) ، ارزش مطرح شدن را داشته باشد .

### پی نوشت ها

- 1-Password
- 2-Internet Protocol (IP)
- 3-On-Stop shops
- 4-Electronic Journals Navigator
- 5-BLACKWELL
- 6-Swetsnet
- 7-Electronic Collections Online
- 8-BIDS journals Online
- 9-Consortia
- 10-Adobe Acrobat PDF
- 11-Royal Society of Chemistry
- 12-Carfax
- 13-Taylor & Francis
- 14-856 Marc tag
- 15-Resource Discovery
- 16-Electronic Libraries Programme (elib)